

PIERRE BOURDIEU
Kültür Üretimi

PIERRE BOURDIEU (1930-2002) Fransa'nın güneybatısında bir köyde doğdu. Paris'te, École Normale Supérieure'de felsefe eğitimi aldı. 1954-1955'te Moulins'de lise öğretmenliği yaptı. 1955'te silah altına alındı ve Cezayir'e gönderildi. Zorunlu askerliği bittikten sonra da burada kaldı ve Cezayir'in Berberi halklarından Kabiliye topluluğu üzerine antropoloji çalışmasını tamamladı (*Sociologie de l'Algeria*, 1958). 1958'de Cezayir'de Edebiyat Fakültesi'nde araştırma görevlisi oldu; bu yıllarda Cezayir'in sömürge ve savaş döneminde geçirdiği toplumsal dönüşüm üzerine araştırmalarına başladı; *Bir Pratik Teorisi İçin Taslak* başlıklı ünlü eserinde (1972), bu dönemdeki çalışmalarını biraraya getirecekti. Fransa'nın yürüttüğü savaşa karşı çıktığı için Cezayir'den ayrılıp Paris'e dönmek zorunda kaldı. Raymond Aron'un asistanlarından biri olarak Sorbonne'a atandı. 1961-1962'de Sorbonne'da, 1964 yılı boyunca da Lille Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde ders verdi. Raymond Aron'un 1960'ta kurduğu Avrupa Tarihsel Sosyoloji Merkezi'nin yönetiminde yer aldı; Luc Boltanski, Yvette Delsaut, Claude Grignon, Jean-Claude Passeron ve Monique de Saint Martin gibi araştırmacılarla bu merkezde biraraya geldi ve ekibiyle birlikte birçok araştırma yürüttü. 1964'te Jean-Claude Passeron'la birlikte kaleme aldığı, Fransa'daki üniversite kültürünün ve öğretmenlik mesleğinin sınıf temelli niteliğine sert eleştiriler yönelten *Vârisler* kitabını yayınladı. Ardından, Alain Darbel ve Dominique Schnapper'le birlikte yürüttükleri titiz bir saha araştırmasına dayanarak, müze gezme alışkanlığını ve eğitimin sanatseverlikteki rolünü inceleyen *Sanat Sevdası: Avrupa Sanat Müzeleri ve Ziyaretçi Kitlesi*'ni (1966) yayınladı. Mayıs 68 olayları konusundaki fikir ayrılıkları yüzünden Raymond Aron'la araları açılınca, 1969'da Eğitim ve Kültür Sosyolojisi Merkezi'ni kurarak ekibini buraya taşıdı. 1975'te *Actes de la Recherche en Sciences Sociales* dergisini kurdu; Éditions de Minuit'de 60'ı aşkın eserden oluşan bir koleksiyonun (*Le sens commun*) yayın yönetmenliğini yürüttü. Toplumsal düzenin nesilden nesle korunarak aktarılmasında eğitim kurumlarının rolünü ortaya koyan *Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri* (Passeron'la birlikte, 1970) ve Fransızların tüketim pratiklerini, kültürel beğenilerini ve hayat tarzlarını inceleyen *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi* (1970), eğitim ve kültür sosyolojisi alanında en çok okunan eserleri oldu. 1981'de Fransa'nın en prestijli eğitim kurumu Collège de France'ın sosyoloji kürsüsüne seçildi. 1980'lerde, Fransız üniversiteleri ile öğretim üyelerini ve devletin okul sistemi aracılığıyla iktidarı yeniden üretmesini inceleyen çalışmalarını yayınladı: *Homo Academicus* (1984) ve *La noblesse d'État* (1989). Flaubert üzerine olan incelemelerini ve Fransa'da sanat ile edebiyat alanlarının gelişimini ele alan çalışmalarını *Sanatın Kuralları* (1992) başlığı altında biraraya getirdi. 1989'da *Liber: Revue Européenne des Livres* dergisini kurdu. 1990'larda, kimi sendikalara, grevlere ve toplumsal hareketlere verdiği destekle siyasal alana daha doğrudan müdahil olmaya başladı; bu çerçevede kaleme aldığı yazılarını *Karşı-Ateşler* (1998) başlığıyla yayınladı. 1998-2000 döneminde Collège de France'ta Manet üzerine dersler verdi; Manet'nin resim alanında yol açtığı "sembolik devrimi" dönemin olumlu ve olumsuz eleştiri yazıları üzerinden sosyolojik bir analize tâbi tuttuğu bu derslerin notları, *Manet, une révolution symbolique* (2013) başlığı altında biraraya getirilecekti. Collège de France'ta verdiği son derslerini, şirket çıkarlarının ve siyasi iktidarların güdümünde özerkliğini günden güne kaybeden bilime ayırdı (*Science de la science et réflexivité*, 2001). Bourdieu 2002 yılında kanser nedeniyle hayatını kaybetti.

sanat**hayat**
DİZİ EDİTÖRÜ Ali Artun

Bencilliğin ve zenginliğin hâkim olduğu yerde **sanat** hastalıklı olacaktır; **sanat**, çoğunluktan yalıtılmış, azınlığın tekelinde bir **hayat** süremez. Daha da ileri gidecek ve **sanat**ın bu koşullarda yaşamasını istemediğimi söyleyeceğim. Bence böyle bir **sanattan** kendi payına devşirdiklerinin tadını çıkarmak, tıpkı zengin bir adamın kuşatılmış bir kalede açlıktan ölmekte olan askerlerin karşısında lezzetli yemekler yemesi gibi, namuslu bir **sanatçı** için utanç verici olacaktır.

William MORRIS

Sanatın ölümü..? Kültürün yok edilmesi..? Müzenin sonu..? Bütün bu laflar kulağa boş geliyor: Dünyanın dört bir köşesinde yoksullukla mücadele eden, savaşlarla ve açlıkla kırılan ya da gayri insani **hayat** koşulları altında ezilen insanların büyük çoğunluğu için **sanat** da, kültür de, müzelerin kendisi de hiçbir zaman gerçekten yaşamamıştır.

Linda NOCHLIN

PIERRE BOURDIEU

Kültür Üretimi

SEMBOLİK ÜRÜNLER / SEMBOLİK SERMAYE

ÇEVİRENLER

Sibel Yardımcı - Elçin Gen

İletişim Yayınları 3257 • sanathayat dizisi 55

ISBN-13: 978-975-05-3448-5

© 2023 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2023, İstanbul

•

DİZİ EDITÖRÜ Ali Artun

YAYINA HAZIRLAYAN Elçin Gen

KAPAK TASARIMI Özlem Özkal - Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Asude Ekinci

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CİLT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları

SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ

Pierre Bourdieu'nün Sanat, Edebiyat ve Kültür Sosyolojisi

RANDAL JOHNSON.....7

Kültür Üretimi

PIERRE BOURDIEU

Sembolik Mallar Piyasası	53
• Özerkleşme Sürecinin Mantığı.....	54
• Sınırlı Üretim Alanının Yapısı ve İşleyişi	59
• Üretim ve Takdis Mercileri Alanı	73
• Sınırlı Üretim Alanı ile Büyük Üretim Alanı Arasındaki İlişkiler.....	88
• Konumlar ve Konumlanmalar	108
İnancın Üretimi: Sembolik Mallar Ekonomisine Katkı	135
• “Ekonomi”nin İnkârı	136
• “Yaratıcı”yı Kim Yaratır?	138
• İnanç Döngüsü.....	141
• İnanç ve Aldatma.....	143

• Kutsallara Saldıran Ritüeller.....	146
• Kolektif Yanlış Tanıma.....	147
• Egemenler ve Talipler.....	149
• Aynalar Oyunu.....	155
• Homoloji Oyunu.....	160
• Söylemin Varsayımları ve Yersiz Sözler.....	168
• Suç Ortaklığının Temelleri.....	169
• İkna Gücü.....	173
• Uzun Vade ve Kısa Vade.....	177
• Zaman ve Para.....	180
• Ortodoksi ve Sapkınlık.....	189
• Eskime/Yaşlanma Tarzları.....	194
• Klasik mi Deklase mi?.....	203
• Fark.....	207
Dizin.....	219

SUNUŞ

**Pierre Bourdieu'nün Sanat, Edebiyat
ve Kültür Sosyolojisi**

RANDAL JOHNSON*

Pierre Bourdieu, 1970'lerin başından itibaren kültürel pratiklere yönelik eleştirel incelemelerin en önemli teorisyenlerinden biri oldu.¹ Bourdieu'nün analitik yöntemi, yeni eleştiriden formalist akımlara, yapısalcılıktan yapısöküme kadar, bu dönemde edebiyat incelemelerine hâkim olmuş birçok içkin analiz tarzı karşısında verimli bir seçenek oluşturuyor. Eserleri, kültürel üretimin toplumsal-tarihsel zemi-niyle uğraşan yeni yaklaşımlarla –“yeni tarihselcilik”, derin hermeneutik, edebiyatın ve edebiyat eleştirisinin kurumsal çerçevesinin incelenmesi ve daha geniş açıdan kültürel çalışmalar gibi inceleme tarzlarıyla– yer yer örtüşmekte, birçok bakımdan da bu yaklaşımların öncüsü sayılmaktadır. Estetik değer ve kanon oluşumu, özneleşme ve yapılaşma, kül-

* “Editor's Introduction: Pierre Bourdieu on Art, Literature and Culture”, Pierre Bourdieu, *The Field of Cultural Production: Essays on Art and Literature* içinde, ed. Randal Johnson, s. 1-25. © Columbia University Press, 1993 – e.n.

1 Pierre Bourdieu 1930'da Bearn'de doğmuştur. Paris'te, École Normale Supérieure'de felsefe eğitimi almış, ardından antropoloji ve sosyoloji alanında çalışmıştır. Halen [1993] Collège de France'ın Sosyoloji Kürsüsü başkanı, École des Hautes Etudes en Sciences Sociales'in araştırma direktörü ve Centre de Sociologie Européenne'in direktörüdür.

türel pratiklerin daha geniş çaplı toplumsal süreçlerle ilişkisi, entelektüellerle sanatçıların toplumsal konumları ve rolleri, yüksek kültür ile popüler kültür ilişkisi gibi, 1970'lerden itibaren kültür üzerine tartışmalarda giderek daha fazla yer tutan tüm meseleler, Bourdieu'nün eserlerinde doğrudan veya dolaylı olarak ele alınır. Belki de en önemlisi, Bourdieu'nün, düşünce sistemleri, toplumsal kurumlar ve farklı maddi ya da sembolik iktidar biçimleri arasındaki ilişkiyi masaya yatırmasıdır ki bu, dostu ve Collège de France'tan meslektaşısı Michel Foucault gibi düşünürlerle arasındaki yakınlığı gösterir.

Bourdieu'nün geniş kapsamdaki eserleri, akademik disiplinlerin sınırlarını aşarak, farklı alanlarda kullanılabilecek son derece etkili ve verimli bir toplumsal analiz modeli ortaya koyuyor. Pratiğe ilişkin teorisini geliştirme sürecinde Bourdieu, dilsel değiş tokuş, dilin politik kullanımları, müze ziyareti, fotoğrafın toplumsal kullanımları, Kabiliye topluluklarında evlilik törenleri ve ritüel değiş tokuş, Fransız üniversite öğrencilerinin toplumsal kökenleri ve güzergâhları, akademisyenler ve aydınlar gibi konular üzerine yazmıştır – yirmiden fazla kitapta ve yüzlerce makalede ele aldığı birçok konudan sadece birkaçıdır bunlar.²

2 Fransızca'da 1979'da *La distinction: critique social du jugement* başlığıyla yayınlanan eserin *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste* başlığıyla İngilizceye çevrilip yayınlanmasından önce Bourdieu ABD'de ve Britanya'da muhtemelen Cezayir köylü topluluklarına ilişkin etnografik çalışmalarıyla ve Fransız eğitim sisteminin toplumsal sınıfların yeniden üretimindeki rolü konusundaki eseriyle tanınıyordu. *Esquisse d'une theorie de la pratique* (1972) başlıklı özgün eserinin hayli kısaltılmış bir çevirisi olan *Outline of a Theory of Practice* (çev. Richard Nice [Cambridge: Cambridge University Press, 1977]), bazı etnografik incelemelerini biraraya getirir ve, başlıkta işaret edildiği üzere, pratiğe dair teorisinin ilk sistemli serimlemesini sunar; bu teori, Fransızca'da 1980'de yayınlanan *Le sens pratique*'in İngilizce çevirisi *The Logic of Practice*'te (çev. Richard Nice [Cambridge: Polity Press; Stanford: Stanford University Press, 1990], daha ayrıntılı ve incelikli biçimde işlenmiştir.

Eğitim konusunda bkz. Bourdieu ve Jean-Claude Passeron, *Reproduction in Education, Society and Culture*, çev. Richard Nice (Londra: Sage, 1979) [*Yeniden*

Bourdieu'nün çokyönlü eserleri, titiz ampirik analiz ile son derece gelişkin bir teorik çerçeveyi birleştirmektedir. Eserlerindeki temel mesele, toplumsal yeniden üretimde kültürün rolüdür – daha doğrusu, oldukları gibi tanınmayan ve bu nedenle meşru kabul edilen eşitsiz iktidar ilişkilerinin, kültürel pratikler kadar gündelik hayatı da tanımlayan ve konu eden tasnif sistemlerine ve toplumun mensuplarınınca kanıksanmış algılama biçimlerine nasıl derinden işlediğini göstermektedir.³

Bilhassa *Ayrım*'da, giyim tarzı, spor, yeme içme, müzik, edebiyat, sanat vs. gibi konulardaki tercihler –genel anlamda “beğeniler”– de dahil olmak üzere kültürel pratiğin ve sembolik değiş tokuşun fiilen tüm alanlarında tahakküm sistemlerinin ifade bulduğunu öne sürer Bourdieu.⁴ “Beğeni sınıflandırır, sınıflandırıcıyı da sınıflandırır. Sınıflandırmaları üzerinden sınıflanan toplumsal özneler, güzel ile çirkin,

Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri] ve *The Inheritors: French Students and their Relation to Culture*, çev. Richard Nice (Chicago: University of Chicago Press, 1977) [Vârisler: Öğrenciler ve Kültür]; ayrıca bkz. *La noblesse d'Etat: grandes écoles et esprit de corps* (Paris: Minuit, 1989). Fransa'da akademik sistem konusunda bkz. *Homo Academicus*, çev. Peter Collier (Cambridge: Polity Press; Stanford: Stanford University Press, 1988) [*Homo Academicus*].

Eksiksiz kaynak dizini için bkz. Y. Delsaut, “Bibliography of the Works of Pierre Bourdieu, 1958-1988”, *Bourdieu, In Other Words: Essays Towards a Reflexive Sociology* içinde, çev. Matthew Adamson (Cambridge; Polity Press; Stanford: Stanford University Press, 1990) s. 199-218.

- 3 Bourdieu'nün eserleri hakkında genel değerlendirmeler için bkz. Rogers Brubaker, “Rethinking Classical Theory: The Sociological Vision of Pierre Bourdieu”, *Theory and Society*, 14 (1985), s. 723-744; Paul DiMaggio, “Review Essay: On Pierre Bourdieu”, *American Journal of Sociology*, 84:6 (Mayıs 1979), s. 1460-1474; Nicholas Garnham ve Raymond Williams, “Pierre Bourdieu and the Sociology of Culture: An Introduction”, *Media, Culture and Society: A Critical Reader* içinde (Londra, Beverley Hills: Sage, 1986) s. 116-130; Axel Honneth, “The Fragmented World of Symbolic Forms: Reflections on Bourdieu's Sociology of Culture”, *Theory and Society*, 3:3 (1986), s. 55-66; Pekka Sulkunen, “Society Made Visible: On the Cultural Sociology of Pierre Bourdieu”, *Acta Sociologica*, 25:2 (1982), s. 103-115.

- 4 Analiz edilen kültürel pratiklerin çeşitliliği bakımından Bourdieu'nün eserleri Roland Barthes'ın *Çağdaş Söylenler* adlı eserini andırır.

seçkin ile avam arasında yaptıkları ve nesnel sınıflandırmalar içindeki konumlarını dışavuran veya eleveren ayrımlarla kendilerini ayırt ederler,” diye yazar. Sanat ve kültürel tüketim, sınıf ayrımlarının ve eşitsizliklerin kökeni veya müsebbibi olmasa da, “bilinçli ve kasıtlı olarak veya olmayarak toplumsal bir işlevi –farklılıkları meşrulaştırma işlevini– yerine getirme”, böylece toplumsal yeniden üretime katkıda bulunma eğilimindedir.⁵ Bourdieu de Foucault gibi iktidarın dağınık halde olduğunu, genellikle sorgulanmadan kabul edilen yaygın görme ve tanımlama biçimlerinde gizlendiğini düşünür; ancak onun kavramlaştırmasında, Foucault’nunkinden farklı olarak, bu dağınık veya sembolik iktidar, ekonomik ve siyasi iktidara indirgenemese de onunla iç içedir, dolayısıyla meşrulaştırıcı bir işlevi vardır.

Bourdieu’nün kültürel alanla ilgili çalışmaları, Kant’a dayanan estetiğin evrenselliği mefhumuna ve sanat ile kültürün dış belirlenmelerden bağımsız ve özerk olduğunu vazeden ideolojilere karşı güçlü bir tez oluşturur. “Habitus” kavramı aracılığıyla, yapısalcılığın toplumsal analizden kovduğu eyleyici mefhumunu yeniden devreye sokarken, bugün edebiyat ve sanat eleştirisinde hâlâ etkili olan yaratıcı olarak sanatçı (veya özne) gibi romantik anlayışların idealizmine de kapılmayan analitik bir model ortaya koyar. Ayrıca “alan” kavramı sayesinde, öznenin eylemini nesnel toplumsal ilişkilerin zeminine taşırken, sosyolojik ve ‘Marxçı’ analizin birçok farklı örneğinde rastlanan mekanik determinizme teslim olmaktan kaçınır. Bourdieu, toplumsal ilişkiler alanında sanatın ve kültürel pratiğin nesnel konumunu ortadan kaldıran özcü sanat kavramlarına ve sanatçıyla ilgili (hâlâ)

5 *Distinction*, s. 6, 7 [Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi; çeviri kullanılmadı]. *Distinction* konusunda bkz. Nicholas Garnham, “Bourdieu’s *Distinction*”, *Sociological Review*, 34 (Mayıs 1986), s. 423-433; ayrıca Bennett M. Berger, “Review Essay: Taste and Domination”, *American Journal of Sociology*, 91:6 (Mayıs 1986), s. 1445-1453.

hâkim olan karizma temelli görüşlere karşı çıkmak üzere son derece ikna edici savlar geliştirmiştir. Pratiğe dair teorisi, edebiyat ve sanat incelemelerine uzun zaman yön vermiş olan pek çok temel varsayımın sorgulanmasını sağlar.

Bu kısa sunuş yazısında, Bourdieu'nün analiz tarzında öne çıkan bazı unsurları sanat ve edebiyat incelemeleriyle olan ilişkileri üzerinden özetlemeye çalışacağım. Kültür alanı konusundaki çalışmaları, Bourdieu'nün ele aldığı daha genel meselelerle kopmaz bir bütünlük içinde olduğundan, böyle sınırlı çerçevedeki bir yazıyı bile eserlerinin tamamındaki genel yaklaşımın bağlamına oturtmak gerekiyor. Bourdieu'nün eserlerine dair ayrıntılı bir değerlendirme veya eleştirel analiz ortaya koymak gibi bir niyetim yok; genel hatları ortaya koymanın ötesinde, eserlerinin sosyal bilim ve felsefe alanlarında örtük veya açık biçimde temas ettiği çeşitli teorik yaklaşımlar içerisinde nasıl bir yere oturduğunu da göstermeye çalışmayacağım. Yazının ilk bölümünde Bourdieu'nün pratiğe dair teorisinin bazı temel ilkelerini özetleyeceğim. İkinci bölümde, bu teoriyi edebiyat ve sanat alanına (bundan böyle “kültür alanı” denecek) nasıl uyguladığına bakacağım. Üçüncü bölümde ise sanat algısı ile estetik teorisine odaklanacağım.

I.

Bourdieu kültürel üretim alanıyla ilgilenmeye 1960'larda, önce École Normale Supérieure'de sonra École Pratique des Hautes Etudes'de verdiği seminer dersleriyle başladı.⁶ Bu ta-

6 Bourdieu, “The Genesis of the Concepts of Habitus and Field”, çev. Chana Newman, *Sociocriticism*, 2, *Theories and Perspectives*, 2 (Pittsburgh, Pa., ve Montpellier: International Institute for Sociocriticism, Aralık 1985), s. 11-12 ve s. 12, n. 1.

Katılımcıları arasında Jean-Claude Chamboredon, Christophe Charle, Jean-Louis Fabiani, Pierre-Michel Menger ve Remy Ponton gibi bilim insanlarının